

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2023. № 12.

**DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.12.2>
УДК 338.22.021.1]:330.341.1(477)**

*I. В. Одотюк,
д. е. н., старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник відділу економічної теорії,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м.Київ
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7125-4628>*

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ І ЕКОНОМІЧНА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ: ЗМІСТ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ ТА ПРОМІЖНІ ПІДСУМКИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ¹

*I. Odotiuk,
Doctor of Economic Sciences, Senior Research Officer, Chief Researcher of the
Department of Economic Theory, State Organization Institute of the Economy and
Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv*

UKRAINE'S INNOVATIVE DEVELOPMENT AND ECONOMIC GLOBALIZATION: THE ESSENCE OF CONTRADICTIONS AND INTERIM RESULTS OF THEIR RESOLVING

В статті визначено, що змістом відтворення економічних суперечностей глобалізації та локалізації в інноваційній галузі України є трансформація, яка уособлює зміну локального глобальним, а форми їх руху і

¹ Статтю підготовлено в рамках виконання НДР (№ ДР 0120U105800).

розв'язання набули поетапного прояву в деєтатизації інноваційної діяльності, у відтворенні національної інноваційної галузі за відсутності локальної специфіки, і, зрештою, у сучасній віртуальній інтеграції локального кадрового ресурсу у глобальний економічний і науковий простір. Встановлено, що питання державних інтересів і активної протекціоністської зовнішньої політики постають стрижневим фактором нівелювання наслідків загострення суперечностей глобалізації та локалізації на національній території. Обґрунтовано висновок, що за існуючих соціально-економічних умов національний інноваційний розвиток у розв'язанні економічних суперечностей глобалізації та локалізації може існувати як форма, однак не може існувати як ресурс, а відтак відновлення темпів інноваційного розвитку української економіки є фактором, дієвий вплив якого на розв'язання економічних суперечностей глобалізації і локалізації в умовах воєнного стану та на етапі повоєнного відновлення знаходиться і знаходитиметься надалі в прямій залежності від досягнутого урядом рівня суверенізації інноваційного процесу.

The article determines that the content of the reproduction of economic contradictions of globalization and localization in the innovation industry of Ukraine is a transformation that embodies the change of the local by the global. The forms of movement and resolution of economic contradictions of globalization and localization have become gradually manifested in the deethatization of innovation activity, in the reproduction of the national innovation industry in the absence of local specificity, and, finally, in the modern virtual integration of local human resources into the global economic and scientific space. It is established that the issues of state interests and active protectionist foreign policy are the pivotal factor in leveling the consequences of the growing contradictions of globalization and localization on the national territory. The implementation of such a policy, which becomes an inalienable prerogative of the State, not only actualizes the role of the State in the context of globalization, but also calls into

question the economic feasibility of transforming the classical role of the State, which was identified as one of the goals of successful implementation of the concept of globalization in the international arena. The author substantiates that the main factors that will affect the speed and scope of the post-war recovery of Ukraine's economy are not so much the economic interest of partner countries in their own financial participation in the recovery process, but rather the existing potential of their national financial capabilities to ensure the recovery of the Ukrainian economy over a long period in the post-war geoeconomic and geopolitical realities of the post-global world. The author concludes that under the existing socio-economic conditions, national innovative development in resolving the economic contradictions of globalization and localization can exist as a form, but cannot exist as a resource. The successful leveling of local specificity in the form of economic deactivation of the human and material and technical components of the innovation process in the recent history of the country indicates the irrelevance of any confrontation between the global and the local in the innovation space of Ukraine due to the unconditional dominance of the former. Therefore, the resumption of the pace of innovative development of the Ukrainian economy is a factor whose effective impact on resolving the economic contradictions of globalization and localization under wartime conditions and at the stage of post-war recovery is and will continue to be directly dependent on the level of sovereignty of the innovation process achieved by the government.

Ключові слова: *економіка, відновлення, інноваційний розвиток, глобалізація, локалізація, державна політика.*

Keywords: *economy, recovery, innovative development, globalization, localization, state policy.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. *Епоха економічної глобалізації зразка 90-х років XX сторіччя завершилася. Загострення*

економічних суперечностей глобалізації та локалізації актуалізували трансформаційний процес, результати якого в оглядовому майбутньому визначатимуть перспективи вже не окремих регіонів, а системи світового порядку в цілому. Які перспективи очікують на Україну, чим такі перспективи визначаються наразі, яке місце отримає Україна в новій системі світового порядку – це ті питання, що супроводжують нинішній етап трансформаційного процесу і, безумовно, формують актуальний запит українського суспільства. В інноваційній сфері питання потребує предметних відповідей, адже вкрай важливо усвідомлювати спроможність ситуації в галузі розвитку інновацій мати на воєнному і повоєнному етапах якісно відмінний характер від візаві, яка панує в галузі економіки загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вчені-економісти, оприлюднивши наприкінці 90-х років XX сторіччя публікації з експертною оцінкою часового періоду завершення чергового циклу економічної глобалізації, сформувавши сценарії, які характеризуватимуть вказаний вище етап, не лише спрогнозували події на 20-ти річну перспективу, фахівцям в такий спосіб вдалося виокремити нові напрями економічного аналізу змісту глобалізаційного процесу і суперечностей, що супроводжують його реалізацію на локальному рівні [1, 2]. Втім прогноз економістів справдився, однак вказані напрями мейнстрімом економічного аналізу не стали, а відтак країни, що опинилися на авансцені розв’язання економічних суперечностей глобалізації і локалізації, позбавили себе можливості уникнути небажаних наслідків трансформаційного процесу [3, 4].

Формулювання цілей статті. Метою статті є характеристика змісту та наслідків для сфери інновацій України нинішнього етапу загострення економічних суперечностей глобалізації і локалізації.

Виклад основного матеріалу. Використання інструменту посилення темпів інноваційного розвитку в рамках державної політики де-факто глобалізації економіки є фактором, дієвий вплив якого, особливо в умовах воєнного стану, цілковито визначається наявністю в національній політиці

перспективної візії не лише у відношенні ролі глобалізації у розбудові економічного процесу, але і щодо ефективного впливу локалізації з метою адаптації глобальних інтересів транснаціональних корпорацій до вимог національного плану реконструкції, а також об'єктивних реалій перспективного етапу повоєнного відновлення вітчизняної економіки. Сучасний поступ України, здійснюваний у форматі глобалізації локальної повістки, ілюструє набутий державою досвід на шляху реалізації поставлених цілей і водночас постає відображенням руху суперечностей локального та глобального, однак подібний формат не є способом розв'язання таких суперечностей, оскільки в наявних обставинах економічної глобалізації розвиток будь-якої сфери, зокрема інноваційної, можливий виключно за умови адаптації глобальних вимог до локальних потреб. Адаптація виявляється результатом не стільки реалізації де-юре задекларованої у законодавчому форматі процедури формування відповідної державної політики, скільки саме активного провадження державою суверенної політики де-факто. Суверенна політика має місце в країнах, котрі не пропагують актуальність національних інтересів всередині країни в період чергової виборчої кампанії до органів законодавчої та виконавчої гілок влади, а усіяко відстоюють вказані національні інтереси у форматі міждержавних відносин на міжнародній арені в постійному режимі.

Загострення на міждержавному рівні торгівельних відносин внаслідок застосування в односторонньому порядку заборон у форматі ембарго і санкцій у відношенні не тільки окремих галузей окремої країни, але і по відношенню до групи країн в цілому, призводить вже не лише до економічної, але також і до воєнної конфронтації на міжнародній арені, а відтак в умовах нинішнього етапу складаються передумови до активного розвитку антиглобалізаційного процесу. Саме про початок такого антиглобалізаційного процесу було заявлено керівником зовнішньополітичного відомства КНР Ван І у другій декаді вересня 2023 року під час участі високопосадовця в одній з міжнародних зустрічей.

Фактор воєнних дій як одна з домінуючих форм розв'язання економічних суперечностей глобалізації і локалізації, по-перше, постає інструментом вирішення конфлікту, зумовленого зіткненням регіональних економічних інтересів; по-друге, перебіг, а згодом і результат воєнних дій та повоєнного відновлення країни, територія якої охоплена воєнним протистоянням, визначаються елементами наявності і відображення національних інтересів в політиці, провадження якої є невід'ємною національною прерогативою держави. Питання державних інтересів і активної протекціоністської зовнішньої політики постають стрижневим фактором нівелювання процесу поширення наслідків загострення суперечностей глобалізації та локалізації на національній території, а провадження такої політики, яке постає невід'ємною прерогативою держави, не лише актуалізує роль держави в умовах глобалізації, але і ставить під сумнів економічну доцільність трансформації класичної ролі держави, що свого часу було визначено однією з цілей успішної імплементації концепції глобалізації на міжнародній арені.

Перспективний етап відновлення національної економіки формуватиметься в оглядовому періоді наслідками політико-економічних трансформацій, котрі визначатимуть як розвиток економіки країн-лідерів ЄС, так і результат виборчої кампанії в США. На сьогодні перебіг політико-економічних трансформацій в країнах-партнерах України відбувається в умовах завершення епохи економічної глобалізації зразка 90-х років ХХст., відновлення політичного впливу країн глобального Півдня, та становлення багатопольярної моделі розвитку світу. За таких умов головними чинниками, котрі впливатимуть на швидкість та обсяг відновлення економіки України, постають не стільки економічна зацікавленість країн-партнерів у власній фінансовій участі у відновлювальному процесі, скільки наявний потенціал їх національних фінансових можливостей забезпечувати відновлення української економіки упродовж тривалого періоду в повоєнних геоекономічних та геополітичних реаліях постглобального світу. У четвертому кварталі 2023 року потенціал фінансових можливостей країн-

партнерів України щодо їх участі у відновленні національної економіки формується факторами скорочення темпів економічного розвитку ЄС, а також політичними наслідками продовження тренду на зміну очільників урядів країн-партнерів України – Словаччина, Голландія, Польща, про формування і подальший стрімкий розвиток якого ми наголошували на початку нинішнього 2023 року [5]. Так, прогнозування розміру дефіциту бюджету Німеччини на 2024 рік в обсязі 24 млрд євро, проголошення канцлером надзвичайного стану у фінансовій сфері Німеччини і перенесення голосування за проєкт бюджету на 2024 рік на перший квартал 2024 року, а також перемога на виборах в Голландії лідера партії «Свобода», котрий вже на посаді прем'єра ініціюватиме питання перегляду воєнного та фінансового аспектів взаємних відносин Голландії і України, значним чином підвищують рівень негативних очікувань щодо своєчасності і достатності обсягу фінансової підтримки України у 2024 році з боку ЄС. Рецесія економік Німеччини, Франції, Італії за підсумком третього кварталу 2023 року на рівні 0,1% у поєднанні з рішенням 30.11.2023 держав-членів ОПЕК+ про скорочення видобутку нафти на 2,2 млн барелів на добу у 2024 році [6] слугують підставами для ствердних прогнозів щодо зниження світової економічної динаміки в 2024 році, що у випадку втрати позитивної економічної динаміки в ЄС означатиме не стільки негативний вплив низького рівня енергетичної безпеки на економічну активність, скільки послаблення рівня економічної зацікавленості країн-партнерів України з-поміж членів ЄС щодо їх фінансової участі як у підтримці на воєнному етапі, так і в інвестуванні процесу відновлення української економіки на повоєнному етапі. Окрім того, збереження ризику розширення географії блокування митних переходів на західному кордоні України автомобільними перевізниками наразі Польщі і з грудня 2023 року Словаччини, з одного боку, та блокування Німеччиною на зустрічі ЄС 10 листопада 2023 року рішення про виділення Україні воєнної допомоги розміром 20 млрд євро і перенесення дати повторного розгляду питання фінансової підтримки на 15

грудня 2023 року, з другого боку, свідчать про застосування фінансового важеля формування економічного тиску на Україну з метою пошуку компромісу у вирішенні питань геополітичної повістки.

Провадження державою зовнішньої протекціоністської економічної політики зумовлюється не лише активністю у проголошенні кроків на шляху до обстоювання національних інтересів, але також виваженістю у формуванні партнерських і взаємовигідних міждержавних відносин на регіональному рівні. Так, і результат голосування 3 листопада 2023 року на Генеральній асамблеї в ООН резолюції про зняття економічних санкцій з Куби, і міжнародний склад учасників зустрічі 30.11.2023 в Скоп'є керівників закордонних відомств країн-членів ОБСЄ свідчать про те, що національні економічні інтереси постають як відправною базою формування партнерських міждержавних відносин, так і головним фактором нівелювання на національній території негативних наслідків загострення суперечностей глобалізації та локалізації. На жаль, нівелювати наразі є що. Скорочення національного кадрового наукового ресурсу в обмін на перспективу імпорту наукових розробок, котра в реальності перетворилась на практику імпорту готової морально не нової продукції, стало початком незворотної тенденції до згортання процесу інноваційного відтворення національної економіки, результати розвитку якої призвели до втрати потенціалу здійснення дієвого впливу на розв'язання економічних суперечностей глобалізації та локалізації з боку національного інноваційного процесу. Імплементований тренд на згортання інноваційного відтворення національної економіки та досягнутий за підсумком останнього періоду його масштаб втратою потенціалу здійснення ефективного інноваційного впливу на розв'язання економічних суперечностей глобалізації та локалізації не вичерпується, оскільки головним наслідком постає трансформація, в результаті якої рух в напрямку набуття країною повноправного членства в складі глобального військового та регіонального геополітичного об'єднань факт набуття такого членства не наближає. Нагальним національним викликом подальшого розгортання

вказаної трансформації невідворотно постає ризик збільшення у четвертому кварталі 2023 і першому кварталі 2024 років браку фінансового забезпечення базових, в тому числі воєнних, потреб країни, підвищення розміру дефіциту державного бюджету на 2024 рік, а також скорочення обсягу зовнішньої фінансової підтримки з боку країн-партнерів України, про що свідчить і відтермінування Конгресом США у третій декаді жовтня та другій декаді грудня 2023 року на невизначений період рішення про виділення Україні 61 млрд дол. США, і відсутність узгодженої позиції глав держав ЄС щодо фінансової підтримки України на зустрічі, котра відбулася 26 жовтня 2023 року. Більше того, опосередкованим підсумком діалогу керівників країн ЄС на вказаній зустрічі стало збільшення кількості країн-членів ЄС, які виступають проти позитивного рішення ЄС в питанні виділення Україні 50 млрд євро з європейського фонду. Потенційною загрозою успіху перспективного етапу вже повоєнного відновлення національної економіки і фактором посилення нестабільності, окрім високої імовірності пролонгації тенденції до подальшого послаблення фінансової підтримки України з боку країн-партнерів, постають наслідки голосування учасників Генеральної асамблеї ООН 27 жовтня 2023 року в Нью-Йорку за резолюцію, запропоновану Йорданією. Головним таким наслідком виявляється розкол світової спільноти, зокрема ЄС, не стільки в частині оцінок витоків і наслідків палестино-ізраїльського конфлікту, скільки в питанні продовження абсолютною більшістю країн-учасниць ООН неухильного слідування використовуваних до останнього часу концепції однополярної глобалізації сучасного світу.

Отримані нами результати дослідження економічних суперечностей глобалізації і локалізації надають підстави визначити на прикладі галузі українських інновацій їх зміст, форми руху і розв'язання. Зокрема:

1) змістом відтворення економічних суперечностей глобалізації та локалізації в інноваційній галузі України є трансформація, яка уособлює зміну локального глобальним. Безпосереднім наслідком такої заміни стало

нівелювання інноваційного значення накопиченого в попередній період матеріально-технічного ресурсу, а також кратне зменшення зайнятого в сфері науки та інновацій висококваліфікованого кадрового складу;

2) трансформація локальної специфіки, яка в межах реалізації процесу економічної глобалізації формулюється як чітко визначений рух в напрямку зменшення національних бар'єрів на шляху побудови єдиного світового економічного простору, досягається з від'ємним результатом, оскільки деклароване прагнення глобальної інтеграційної взаємодії набуло втілення частково, адже активною та ефективною така взаємодія виявилась лише у випадку рівнозначних країн, тоді як у решті випадків глобальна інтеграційна взаємодія означала не стільки руйнування національних бар'єрів на її шляху, скільки відмову від національних конкурентних переваг;

3) в інноваційній галузі України форми руху і розв'язання економічних суперечностей глобалізації та локалізації набули прояву спочатку в деєтатизації інноваційної діяльності, згодом у відтворенні національної інноваційної галузі за відсутності локальної специфіки, і, зрештою, у сучасній віртуальній інтеграції локального кадрового ресурсу у глобальний економічний і науковий простір;

4) національний інноваційний розвиток у розв'язанні економічних суперечностей глобалізації та локалізації може існувати як форма, однак не може існувати як ресурс, адже з успіхом реалізоване у новітній історії країни нівелювання локальної специфіки у вигляді економічної деактивації кадрової та матеріально-технічної складових інноваційного процесу свідчить про неактуальність будь-якого протистояння глобального та локального в інноваційному просторі України у зв'язку з безумовним домінуванням першого.

Неприйнятний рівень результативності розв'язання на національному рівні проблеми прискорення інноваційного розвитку економіки України і відсутність зрушень у напрямку залучення нових технологій в якості фактора досягнення відповідних вимогам сьогодення структурних трансформацій

економіки постають підставами для висновку про те, що в сфері науково-технічної та інноваційної діяльності соціально-економічні наслідки загострення суперечностей глобалізації та локалізації матимуть найбільший прояв, оскільки і продовження у 2024 році бюджетної практики формування державного бюджету з дефіцитом близько 100% від його доходної частини, і збільшення розміру державного боргу України вже в грудні 2023 року до 138 млрд доларів США, який, за оцінками Д.Гетманцева, сягне 90% ВВП країни [7], дозволяють стверджувати, що наявні станом на 4 квартал 2023 роки фактори скорочення вітчизняного інноваційного процесу та збільшення середнього віку зайнятих в ньому фахівців у поєднанні з перспективою подальшого зростання дефіциту його фінансового забезпечення визначають неспроможність вітчизняних інновацій стати головним рушієм економічного відновлення України на повоєнному етапі.

Водночас, варто особливо наголосити на тому, що, на нашу думку, повоєнне відновлення національної економіки визначатиметься в оглядовій перспективі рівною мірою як арсеналом опанованих та успішно використовуваних урядом методів боротьби за ресурси (людські, технологічні, енергетичні, земельні), так і згенерованим потенціалом до економічного відтворення на основі самодостатності. Напрямами формування національного потенціалу економічного відтворення на основі самодостатності виступають, *по-перше*, забезпечення паритету національних та глобальних інтересів в державній політиці розвитку сфери науки та інновацій і на етапі продовження широкомасштабних воєнних дій, і на етапі післявоєнному, оскільки реалізація країною національного плану відновлення в умовах недотримання вказаного вище паритету сформує передумови до посилення динаміки процесів еміграції кваліфікованих кадрів та перенесення залишків сектора високотехнологічних виробництв наукомісткої продукції за межі України, що не сприятиме відновленню освітнього, наукового та інноваційного потенціалу на довоєнному рівні та суттєво вплине на утворення низхідної динаміки індексу людського

розвитку України і її місця у відповідному міжнародному рейтингу вже у світі повоєнному; *по-друге*, формування і реалізація державою в сфері науки та інновацій проактивної політики, стрижневим елементом якої має стати встановлення непорушного принципу персоніфікації відповідальності за досягнення відповідності поставленим цілям результату, отриманого за підсумком імплементації на центральному та місцевому рівнях виконавчої влади законодавчих ініціатив стратегічного характеру коштом державного бюджету. Виключною передумовою реалізації національної спроможності у виокремлених напрямках є цілковите усунення воєнної загрози існуванню державності України в короткостроковій перспективі. Базовими ж передумовами реалізації національної спроможності у сформульованих напрямках є злам урядом стрімких тенденцій до: *депопуляції країни; скорочення внутрішнього ринку та зменшення обсягу платоспроможного попиту наявного населення; декваліфікації зайнятого в наукомістких видах економічної діяльності трудового ресурсу; зниження рівня продовольчої безпеки країни.*

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Інноваційний розвиток в умовах загострення економічних суперечностей глобалізації і локалізації трансформувався на теренах України в діяльність з формальними ознаками інноваційного процесу, а тому без елементу масштабованого технологічного прогресу. У зв'язку з цим відновлення темпів інноваційного розвитку національної економіки в арсеналі політики державного сприяння економічній глобалізації є фактором, дієвий вплив якого на розв'язання економічних суперечностей глобалізації та локалізації в умовах воєнного стану і на етапі повоєнного відновлення знаходиться та знаходитиметься надалі в прямій залежності від досягнутого урядом рівня суверенізації інноваційного процесу. Дослідження поступу, здійснюваного в напрямі суверенізації інноваційного процесу, постає вкрай актуальною перспективою подальших розвідок, адже станом на кінець 2023 року можемо безапеляційно стверджувати, що на воєнному етапі ситуація в галузі

розвитку національних інновацій якісно відмінним характером від візаві, яка панує в економіці загалом, не вирізняється.

Література

1. Чешков М.А. Глобализация: сущность, нынешняя фаза, перспективы. *Pro et Contra*. 1999. Т. 4. № 4. С. 114-127.
2. Блинов А.С. Национальное государство в условиях глобализации: контуры построения политико-правовой модели формирующегося глобального порядка. М.: МАКС Пресс, 2003. С. 121-135.
3. Bauman Z. Glokalizacja, czyli komu globalizacja, a komu lokalizacja. *Studia socjol.(W-wa)*. 1997. № 3. S. 53-69.
4. Геєць В.М. Формування економічного профілю стратегічно важливих видів промислової діяльності в Україні (ретроспективний погляд). *Економіка України*. 2023. №8. С. 24.
5. Одотюк І.В. Інновації у післявоєнній реконструкції економіки України. *Ефективна економіка*. 2023. №4. Режим доступу: <https://www.economy.nayka.com.ua>, дата звернення 29.11.2023.
6. CNN (2023), OPEC+ members agree to significant voluntary oil production cuts. Режим доступу: www.cnn.com, дата звернення 05.12.2023.
7. Interfax (2023), Головні показники державного боргу у жовтні. Режим доступу: www.interfax.com.ua, дата звернення 09.12.2023.

References

1. Cheshkov, M. A. (1999), "Globalization: essence, current phase, prospects", *Pro et Contra*, vol. 4, no. 4, pp. 114-127.
2. Blinov, A.S. (2003), *Nacionalnoe gosudarstvo v usloviyah globalizacii: kontury postroeniya politico-pravovoj modeli formiruyushegosya globalnogo poryadka* [The nation-state in the conditions of globalization: contours of building a political and legal model of the emerging global order], MAKS Press, Moscow, RF.

3. Bauman, Z. (1997), "Glocalization, or globalization for some, and localization to others", *Studia socjol*, vol. 3, pp. 53-69.
4. Heyets, V.M. (2023), "Formation of the economic profile of strategically important industrial activities in Ukraine (retrospective view)", *Ekonomika Ukrainy*, vol.8, pp. 24.
5. Odotiuk, I.V. (2023), "Innovations in the post-war reconstruction of the economy of Ukraine", *Efectyvna ekonomika*, [Online], vol. 4, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua>, (Accessed 29 November 2023).
6. CNN (2023), "OPEC+ members agree to significant voluntary oil production cuts", available at: www.cnn.com, (Accessed 05 December 2023).
7. Interfax (2023), "Key indicators of public debt in October", available at: www.interfax.com.ua, (Accessed 09 December 2023).

Стаття надійшла до редакції 14.12.2023 р.